

С.Жукевич, к.е.н., доцент
Д. Чимбір,
магістр, ТНЕУ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ЛІЗИНГОВИХ ПРОЦЕСІВ

Лізингові операції досить давно стали невід'ємною частиною економіки розвинутих країн, де близько 30 % інвестицій припадає саме на операції лізингового характеру. Розвиток лізингу обумовлений високими темпами зростання промисловості, розвитком науково-технічного прогресу. В Україні лізинг є вигідним як для суб'єктів, що надають лізингові послуги, так і для користувачів таких послуг. Для економіки України в цілому лізинг корисний тим, що сприяє прискоренню темпів оновлення та модернізації основних засобів, забезпеченню взаємної вигоди партнерів, підвищенню ефективності економіки країни.

З прийняттям національних стандартів бухгалтерського обліку в Україні виникла необхідність розробки методології обліку лізингових операцій, орієнтованої на міжнародний досвід та національні традиції.

Питання обліку лізингових операцій були предметом досліджень ряду вчених: українських – Ф.Ф. Бутинця, М.Я. Дем'яненка, Г.Г. Кірейцева, О.Г. Луб'яницького, В.І. Міщенко, П.Т. Саблука, Н.Г. Слав'янської, Ю.І. Осадчого, Я.Б. Усенка; і зарубіжних – П. Балтуса, Г. Бірмана, Р. Брейлі, В.Д. Газмана, І.Є. Глушкова, В.А. Горемикіна, Е.В. Кабатової, Н.П. Кондракова, І.А. Ламикіна, С. Майерса, Ж. Матука, Н.А. Панічева, Л.Н. Прилуцького, Ю.Н. Самохвалової, Є.Н. Чекмарьової, В. Хойєра, С. Шмідта, Х.-Й. Шпітлера та ін.

В економічній літературі не існує однозначного трактування та економічного обґрунтування лізингу, його видів, складу лізингових платежів, допускається заміщення понять, функцій, видів та форм платежів. Подібні перекручення неадекватно відображають економічну

структуру лізингових платежів, які мають багатокomпонентний характер. До цього часу не розроблено чіткої класифікації лізингу: межі між різними ознаками класифікації лізингу не завжди визначені належним чином, в одному договорі часто поєднуються ознаки різних видів лізингу. Все це підкреслює відсутність визначеності та упорядкованості в понятійному апараті теорії і практики лізингової діяльності.

Постає необхідність у визначенні елементів облікової політики лізингових операцій та уточненні системи показників по лізингу, які відображаються у фінансовій звітності. Потребує розробки методика проведення аудиту лізингової діяльності.

Впродовж тривалого часу економічна сутність лізингу залишається нечітко визначеною: зміст і роль його в теорії і практиці трактується по-різному, спостерігається суперечлива, подвійна природа лізингу, який є складною синтетичною формою господарських відносин, що містить у собі елементи купівлі-продажу, кредиту, оренди, прокату, продажу в розстрочку та викупу.

Проведено порівняння лізингу з: а) орендою – за суб'єктами, об'єктами, правом власності, зобов'язаннями та відповідальністю суб'єктів, страхуванням майна тощо; б) прокатом – за об'єктами, тривалістю угоди, порядком здійснення ремонту майна та переходу права власності тощо; в) кредитом – за цільовим призначенням, гарантіями, платежами, порядком відображення майна на балансі підприємства тощо; г) продажем у розстрочку – за моментом та переходом права власності на майно тощо.

В результаті порівняння зазначених категорій та проведеного аналізу дефініцій лізингу в економічній літературі ми можемо стверджувати, що лізинг є комплексом економіко-правових відносин, які виникають при передачі за відповідну плату, на визначений термін і на відповідних умовах, що обумовлені договором, лізингодавцем у тимчасове

користування майна, придбаного спеціально для лізингоодержувача, з правом викупу.

При вивченні економічної літератури з'ясовано, що при визначенні об'єктів та суб'єктів лізингових відносин немає єдиної думки. Закон України "Про лізинг" містить нечіткі та суперечливі критерії щодо майна, яке може виступати об'єктом лізингу. Тому до об'єктів лізингу, крім дозволених чинним законодавством, пропонується включати цілісні майнові комплекси та нематеріальні активи, передача в лізинг яких набула широкого поширення в світовій практиці. Створення єдиної бази всіх об'єктів лізингу в Україні дозволить спростити та прискорити механізм реєстрації руху об'єктів лізингу.

Невиправдане обмеження законодавством учасників багатосторонньої лізингової угоди тільки участю лізингодавця, лізингоодержувача та продавця майна виключає можливість участі в лізинговій угоді підприємств, що спеціалізуються на обслуговуванні певного обладнання, інших учасників, без яких здійснення певної угоди втрачає привабливість. Пропонується надати можливість учасникам конкретної лізингової угоди самостійно визначати кількість суб'єктів лізингової діяльності в залежності від особливостей лізингової угоди та волі її учасників.

Сучасний ринок лізингових послуг характеризується різноманітністю форм лізингу, моделей лізингових контрактів і юридичних норм, які регулюють лізингові операції. Визначення видів лізингу ускладнюється рядом обставин, а саме:

- 1) в правових системах різних країн існують не тільки різноманітні визначення лізингу, а й окремих його видів;
- 2) ознаки різних угод лізингу можуть поєднуватися в одному договорі залежно від конкретних умов, обумовлених учасниками;

3) при виділенні видів лізингу виходять з кількох ознак класифікації.

Однак, для потреб бухгалтерського обліку лізинг слід класифікувати за наступними ознаками (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація лізингу для потреб бухгалтерського обліку.

Кількість учасників лізингових операцій є важливим фактором при організації аналітичного обліку контрагентів та своєчасних розрахунків між суб'єктами лізингових операцій. Рухоме майно та нерухомість, що здається (одержується) в лізинг, повинно знайти відображення на різних субрахунках бухгалтерського обліку. Важливе значення має поділ лізингу на оперативний та фінансовий, оскільки саме від цього залежить порядок обліку лізингового майна на балансі підприємства чи поза ним. Основним критерієм розмежування фінансового та оперативного лізингу дисертант вважає перехід права власності на об'єкт лізингу або викуп його лізингоодержувачем за залишковою вартістю при фінансовому лізингу і необхідність повернення об'єкта лізингодавцю при оперативному лізингу.

До принципів, що покладені в основу методики розрахунку лізингових платежів, відносять: 1) поєднання економічних інтересів учасників лізингової угоди; 2) встановлення оптимального строку (періоду) внесення платежу; 3) включення до складу лізингового платежу всіх сум, які

належать до сплати лізингоодержувачем.

На підставі дослідження практичної діяльності підприємств, які проводять лізингову діяльність, розглянуто методику визначення лізингодавцем строку корисного використання об'єкта лізингу, а також його ліквідаційної вартості (табл. 1).

Таблиця 1

Методика визначення ліквідаційної вартості об'єкта лізингу

<i>№ з/п</i>	<i>Показник, що використовується при розрахунку</i>
1	Ліквідаційна вартість подібного активу, який досяг кінця свого строку корисної експлуатації та використовувався в умовах, подібних до тих, в яких передбачається використовувати отриманий об'єкт
2	Експертна оцінка, виходячи з очікуваної вартості металобрухту (запчастин, деревини, інших корисних матеріалів), одержаних після закінчення строку експлуатації, за вирахуванням витрат, понесених при цьому
3	Експертна оцінка, виходячи зі справедливої вартості об'єкта після закінчення строку експлуатації для подальшого продажу

Строк корисної експлуатації доцільно визначати за кожним об'єктом лізингу окремо. При цьому показником, що використовується при розрахунку, є: 1) накопичений досвід по експлуатації подібних активів; 2) технічна документація, що додається до об'єкта лізингу; 3) єдині норми для визначення амортизації основних засобів.

В робочому плані рахунків лізингодавця для обліку майна, яке планується придбати і передати в лізинг, доцільно до рахунку 15 “Капітальні інвестиції” передбачають додатковий субрахунок 156 “Придбання об'єкта лізингу”.

Для обліку транспортних засобів, прийнятих в оперативний лізинг, на

рахунку 01 “Орендовані необоротні активи” доцільно відкривати субрахунки, аналогічні до рахунку 10 “Основні засоби”: 013 “Будинки та споруди, одержані в лізинг”, 014 “Машини та обладнання, одержані в лізинг”, 015 “Транспортні засоби, одержані в лізинг”.

В залежності від напрямку використання об’єкта лізингу необхідно зазначати рахунок або субрахунок, на який будуть відноситись витрати, пов’язані зі сплатою лізингових платежів. Наприклад, для позначення цього напрямку можна застосувати шифр того рахунку (субрахунку), на який буде віднесено лізинговий платіж за об’єкт, приєднавши його до основного коду через знак дробу або інший розділовий знак. Таким чином, обліковий код об’єкта буде містити максимум необхідної інформації. Проте, така деталізація доцільна лише при значній кількості об’єктів, одержаних в лізинг, а також в умовах комп’ютеризованого обліку.

Аналітичний облік розрахунків з лізингоодержувачами ведеться у відповідному реєстрі за укладеними договорами та контрагентами, в якому повинна міститися інформація про заборгованість на початок та кінець звітного періоду, отримані протягом звітного періоду лізингові платежі із зазначенням номера та дати платіжних документів, суми платежу та його складових.

Для об’єктів лізингу, ефективність використання яких характеризується обсягом виготовленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг), слід використовувати виробничий метод нарахування амортизації. Крім того, до рахунку 13 “Знос необоротних активів” доцільно відкривати окремий субрахунок 134 “Знос лізингового майна”.

Об’єктами обліку лізингових операцій у лізингової компанії є не лише надання послуг, пов’язаних з лізингом, а цілий ряд операцій, облік яких не знайшов відображення в економічній літературі: надання послуг в галузі маркетингу та консалтингу, організація і проведення виставок, семінарів, аукціонів, пов’язаних з лізинговою діяльністю, надання

рекламних, торговельно-посередницьких послуг, а також послуг інформаційного та комерційного характеру, пов'язаних з лізинговою діяльністю тощо.

Наказ про облікову політику підприємства має містити детальний опис питань процесу ведення обліку лізингових операцій, причому окремо щодо операцій фінансового та оперативного лізингу. Виняток в цьому випадку становить продавець лізингового майна, положення наказу про облікову політику якого будуть залежати від того, чи є він торговельною організацією або виробником цього майна.

При отриманні об'єкта лізингу від іноземного постачальника особливу увагу слід звернути на отримання від Національного банку України індивідуальної ліцензії для здійснення операцій з оперативного та фінансового лізингу. Крім того, щодо монетарної заборгованості за об'єкт лізингу слід проводити перерахунок курсових різниць на дату балансу, а також на дату здійснення операцій. Відображення в обліку курсових різниць залежить від того, чи відносяться лізингові операції до основної діяльності підприємства, що узагальнено на рис. 2.

		Лізингодавець	Лізингоодержувач
Основна діяльність	Збільшення курсу	К-т 714 "Дохід від операційної курсової різниці"	Д-т 945 "Втрати від операційної курсової різниці"
	Зменшення курсу	Д-т 945 "Втрати від операційної курсової різниці"	К-т 714 "Дохід від операційної курсової різниці"
Інша діяльність	Збільшення курсу	К-т 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці"	Д-т 974 "Втрати від неопераційних курсових різниць"
	Зменшення курсу	Д-т 974 "Втрати від неопераційних курсових різниць"	К-т 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці"

Рис. 2. Порядок обліку курсових різниць при розрахунках між суб'єктами лізингу.

Якщо передача об'єктів в лізинг є основною діяльністю лізингодавця,

то дохід від надання лізингових послуг доцільно відображати по кредиту рахунку 703 “Дохід від реалізації робіт, послуг” з поміткою “Передача лізингового майна лізингоодержувачу”.

При комп'ютеризації обліку операцій, пов'язаних з лізинговою діяльністю, підприємствам доцільно використовувати модифіковані програмні рішення, які, на відміну від масових тиражних програм, є в технологічному плані більш досконалішими.

Одним з найважливіших критеріїв вибору бухгалтерських програм є можливість модифікації її налагоджень, що дозволяють зробити так-звані конструктори. На базі типової конфігурації програми “1С: Бухгалтерія 7.7” розроблено схему повної автоматизації лізингових платежів у лізингодавця.

На основі договорів лізингу в бухгалтерській програмі необхідно автоматизувати формування рахунків для оплати лізингоодержувачами. При цьому для кожного лізингоодержувача сума рахунку повинна розраховуватись індивідуально з урахуванням строку, на який здається об'єкт лізингу, та вартості лізингового майна.

Сформовані в програмі рахунки на оплату лізингових платежів і додаткових послуг мають упорядковуватися у відповідних журналах за датою формування. При цьому важливо передбачити як індивідуальне формування кожного рахунку, так і формування одразу всіх рахунків за певний період часу, наприклад, за місяць.

Для оплати додаткових витрат лізингоодержувача, таких, як протипожежні заходи, послуги охорони тощо, в бухгалтерській програмі повинні бути формуються додаткові договори, суми яких формують рахунки додаткових витрат. При цьому витрати, які відносяться до кількох об'єктів лізингу і є загальними для всіх, розподіляються щомісячно лізингоодержувачем за обраним алгоритмом, наприклад, пропорційно

площі приміщення у випадку лізингу будівель або балансової вартості об'єкта лізингу.

Довідник об'єктів лізингу має містити детальну інформацію про кожний об'єкт лізингу. Так, наприклад, для приміщень: кількість загальної та допоміжної площі, категорія приміщень, коригуючий коефіцієнт, розмір лізингових платежів у будь-якій валюті, напрям використання тощо. Одиницею виміру об'єкта лізингу мають бути натуральні одиниці, за винятком приміщень, де одиницею виміру виступають квадратні метри, оскільки в лізинг можуть здаватись як цілі приміщення, так і їх частини. Дані цього довідника будуть визначати розрізи аналітичного обліку.

Отже, в умовах ринкової економіки та у зв'язку із впровадженням в бухгалтерську практику національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку виникла необхідність в науково обґрунтованому, комплексному підході до організації та ведення обліку лізингових операцій. Раціональна і ефективна організація бухгалтерського обліку лізингових операцій залежить від правильно визначених ознак класифікації лізингу для цілей обліку: кількість учасників, тип майна, право власності, сектор ринку. Це дає змогу організувати аналітичний облік контрагентів, встановити належність об'єкта лізингу до рухомого чи нерухомого майна, порядок обліку майна на балансі підприємства чи поза ним, необхідність відображення в обліку курсових різниць, що виникають при проведенні зовнішньоекономічної діяльності.

Використана література

1. Бойчук Р. Лизинг: экономико-правовая сущность // Бизнес-информ. – 1993. – № 16. – С. 5
2. Бугайчук А.В. Лизинг: экономико-правовая сущность // Бизнес-информ. – 1993. – № 16, 17
3. Гусар Р. Лизинговые отношения, в том числе налоговом законодательстве // Бизнес. – 1998. – № 13 (272)

4. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” № 991 від 16.07.99 р.
5. Закон України “Про лізинг” № 723/97-ВР від 16.12.97 р. (зі змінами і доповненнями від 14.01.99 р. № 394-XIV)
6. Кулик Б.М. Лізинг, його основні засади. Бухгалтерський облік операцій з фінансового лізингу за рахунок коштів державного лізингового фонду та власних коштів лізингодавців // Все о бухгалтерском учете. – 1998. – № 36 (218). – С. 6-7
7. Лень В.С., Гливенко В.В. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 576 с.